

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Säaskilahti, Nina

Title: Amelien silmä : kuuluminen ja taiteen mikropolitiikka

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Kulttuurintutkimuksen seura

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Säaskilahti, N. (2021). Amelien silmä : kuuluminen ja taiteen mikropolitiikka. Kulttuurintutkimus, 38(1), 18-29. <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/89899>

Amelien silmä

Kuuluminen ja taiteen mikropolitiikka

Nina Sääskilahti

Ei-representationaalisia tutkimusmenetelmiä pohtiessaan Derek McCormack (2015, 90) toteaa, että ei-representationaaliseen teoriaan kuuluu alttiiksi asettuminen maailmalle ja siihen sisältyville prosesseille. Tutkimusta tehtäessä on tiedostettava, ettei etukäteen voi tietää, mitä tutkimuksen toteuttamisen olosuhteissa, juuri tietyissä paikassa tietynä hetkenä, tulee lopulta tapahtumaan. Kokeilu ja prosessuaalisuuden hyväksyminen toisaalta mahdollistavat uuden syntymisen.

Tässä artikkelissa käsittelen kuulumisen taideperustaista tutkimustani. Siinä taideperustaisuus merkitsee kuulumisen tutkimista tutkimushankkeeseen rekrytoitujen osallistujien kanssa taideperustaisissa työpajoissa. Kuuluminen (*belonging*) puolestaan on ollut alun perin erityisesti sosiologisen ja sosiaalipsykologisen tutkimustradition tutkimuskohde. Esimerkiksi sosiologi Nira Yuval-

Davis (2011, 10–12) määrittelee kuulumisen tunnepitoiseksi kiinnittymisen ja sosiaalisten sijaintien muodostamaksi kokonaisuudeksi.

Kulttuurintutkimuksellisesti suuntautuneena tutkijana olin odottanut hankkeessa tutkivani kuulumista tähän yhteiskuntatieteisiin ja humanistisiin tieteisiin vakiintuneeseen tutkimustraditioon nojautuen. Olisin ollut tekemi-

ssä paitsi emotionaalisten kotona olemisen tunteiden myös intersektionaalisten ja hierarkkisten kategorioiden artikuloitumisen kanssa. Työpajan tuotoksina syntyneissä teoksissa korostettiin kuitenkin irtautumista annetuista kategorioista ja vapautta olla piittaamatta siteistä. Näissä kuulumisen hahmotuksissa kyse ei ollut ainakaan identiteettipolitiikasta tai kuulumisen politiikasta.

Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö emotionaalinen kiinnittyminen tai sosiaalisia sijainteja osoittavat sukupuolen, luokan ja kansallisuuden kaltaiset kategoriat olisivat olleet merkityksellisiä osallistujille. Kyse ei myöskään ole siitä, etteivätkö ne rakentaisi kuulumista ja kuulumattomuutta heillekin, tai siitä, että nämä ulottuvuudet olisivat tulleet työpajassa täysin sivuutetuiksi. Jossain toisessa kontekstissa samat osallistujat olisivat kenties ryhtyneet käsittelemään kuulumista toisin kuin taideperustaisen työpajan taiteellisen toiminnan kontekstissa.

Lähden tämän huomion johdattamana pohtimaan taideperustaisen työpajan kuulumista koskevaa tiedonmuodostusta. Minua kiinnostaa, miten kuulumista koskeva tiedonmuodostus rakentui työpajassa erityisesti silloin, kun kuulumisen poliittiset ulottuvuudet muodostuivat tärkeiksi. Minua kiinnostaa myös, millaisia nämä taiteen kautta ilmaistut poliittiset ulottuvuudet ovat. Yksilöiden ja ryhmien politiikan sijaan käsittelem *esteettisen mikropolitikkaa*. Mikropoliittinen ei ole olemassa olevien, sosiaalisten sijainteja osoittavien, kategorioiden artikuloitumisen tunnistamisen kautta hahmottuvaa poliittisuutta, vaan sen havaitsemista, mikä on aikaansaavaa, toimimaan pakottavaa, vaikuttavaa ja siten uutta synnyttävää (Houle 2014/2005, 107–112; Deleuze & Guattari 1988).

Ajatus valmiiden ja ennalta olemassa olevien kehikkojen hylkäämisestä on Gilles Deleuzen filosofiaan sisältyvä tapa väistää dogmaattisuutta ja korvata se *immanenssilla*, tulevalla tai sillä, mikä ei vielä ole (ks. St. Pierre 2019).¹ Seuraan tässä artikkelissa sitä, mitä ei vielä ollut, ja pohdin uuden syntymistä. Käsittelem tutkimustani deleuzelähtöisenä taideperustaisena tutkimuksena.

Kuulumisen taideperustainen tutkimus

Artikkelini käsittelee tutkimusta, joka on osa laajempaa taideperustaisia ja etnografisia menetelmiä yhdistävää tutkimushanketta.² Siinä päämääränä oli tutkia taiteen keinoin vasta Suomeen muutaneiden ja täällä pitempään asuneiden kanssa kuulumista ja kuulumattomuutta. Toimintatapa noudatti taideperustaisen tutkimuksen suuntausta, jossa tehdään yhteistyötä eri toimijoiden ja asiantuntijoiden sekä hankkeeseen rekrytoitujen osallistujien kanssa. Anna Catharine Hickey-Moody (2018) kuvaa tällaista taideperustaista tutkimusta *yhdessä olemisen ja yhdessä tekemisen taiteeksi*.

Tutkimushankkeen lähimmät esikuvat ja sisarhankkeet löytyvät Iso-Britanniasta. Kuten keskustelukumppaneinamme toimineessa James Simpsonin ja Jessica Bradley'n taideperustaisissa

hankkeissa (ks. Bradley ym. 2018), myös tässä tutkimushankkeessa työskenneltiin yhdessä eri asiantuntijatahojen kanssa. Tällaisia toimijoita olivat monikulttuurikeskuksen työntekijät, taidemu-seon yhteyshenkilöt sekä tutkimushankkeen taideperustaisten työpajojen vetäjät. Tutkimushankkeen taideperustaiset työpajat olivat avoimia kelle tahansa, eikä aiempaa taiteellista toimintaa edellytetty. Etnografisten tutkimusmenetelmien hyödyntämisen lisäksi tämä onkin ehkä selkein ero taideperustaiseksi tutkimukseksi kutsumamme tutkimushankkeen ja monen taiteellisen tutkimuksen ja taidetutkimuksen (jossa taiteellinen tutkimus ja taiteen tutkimus yhdistyvät) välillä.

Suomi on yksi niistä maista, joissa taiteellinen tutkimus on jo vakiinnuttanut asemansa ja jossa toimii useita inspiroivia taiteellista tutkimusta tekeviä tutkijoita. Taiteellinen tutkimus ja taideperustainen tutkimus tulevat monessa suhteessa lähelle toisiaan ja tässä käsitellyn tutkimushankkeen voi katsoa olevan osa tätä erilaisia muotoja saavaa suomalaista taiteen ja tutkimuksen yhdistämisen traditiota.

Omassa hankkeessamme järjestimme kuulumisen taideperustaista tutkimista varten kolme eri taiteenaloihin keskittyntä työpajaa: visuaalisen taiteen, elokuvan ja kirjoittamisen työpaja-

jat. Monimediainen kirjoittamisen työpaja, jossa toimin tutkijana ja jota tässä tekstissä käsittelem, tähtäsi taiteenala- ja genererajojen ylittämiseen. Työpajan vetäjinä toimivat luovan kirjoittamisen ohjaaja ja väitöskirjatutkija Katri Talaskivi sekä runoilija Olli-Pekka Tennilä. Rekrytoimme osallistujat ilmoitustauluille vietyjen esitteiden ja sosiaaliseen mediaan jätettyjen kutsujen avulla. Ryhmä oli avoin kaikille kuulumisen teemasta kiinnostuneille kansallisuuteen tai kieli-ryhmään katsomatta. Pyrimme muodostamaan ryhmästä heterogeenisen kutsuamalla siihen erilaisista taustoista ja kieli-ryhmistä tulevia osallistujia.

Työpajaan osallistui seitsemän henkilöä ja ryhmä kokoontui yhden kevään ajan yhteensä kymmenen kertaa työskentämään kuulumisen teemaa taiteen tekemisen kautta. Kokoontumisissa keskeisessä asemassa oli kollaboratiivinen työskentely ryhmässä sekä omien teosten tekemistä pohjustavat yhteiskeskustelut. Työpajakokoontumisten päätyttyä järjestimme yhdessä työpajalaisten kanssa yleisölle avoimia äänirunouden, lavarunouden ja videotaiteen esitysiltoja. Toteutimme myös kaikkien kolmen työpajan yhteisen näyttelyn taidegalleriassa.

Hankkeen tutkimusaineiston muodostavat työpajoissa syntyneet tallenteet ja teokset. Työpajatoiminta dokumen-

toitiin tallentamalla työpajakeskustelut. Työpajakokoontumisten päätyttyä haastattelin osallistujia. Taiteellisessa toiminnassa kirjoittaminen, lukeminen ja kuunteleminen käsitettiin toisiinsa nähden sisäkkäisiksi. Työpajan työskentelytekniikoina toimivat muun muassa äänen lukeminen ja kuunteleminen, jotka pohjustivat äänirunojen tekemiseen johtanutta äänityöskentelyä. Myös visuaalisten ilmaisukeinojen käyttämiseen kannustettiin.

Työpajassa toteutettiin erilaisia taiteenalarajoja ylittäviä teoksia jakamalla ja kehittämällä yhdessä ajatuksia sekä antamalla teosten toteuttamiseen käytännön apua. Teoksiin lukeutui videorunoja, maalauksia, veistoksia, omaelämäkerrallisia tekstejä, novelleja, äänirunoja sekä tekstimuotoisia ja visuaalisia runoja. Teokset lähestyivät kukin omalla tavallaan kuulumisen ja kuulumattomuuden kysymyksiä. Kirjoitustyöpajan nimeäminen *sanatyöpajaksi* viittaa työskentelymuotoon, jossa keskityttiin yhden käsitteen (kuuluminen) työskentämiseen ryhmäkeskustelujen ja prosesseja aktivoivien tehtävien avulla.

Kuulumisen käsite

Ryhtyessäni pohtimaan taideperustaisen työpajan tiedonmuodostusta kysyin ensimmäisenä, mitä tarkoittaa kuulu-

misen käsitteen taideperustainen tutkimus. Mitä *käsite* tarkoittaa? Klassikko-teoksessaan *Mitä filosofia on* Gilles Deleuze ja Félix Guattari (1993, 16) hahmottavat käsitteiden olemusta. Käsitteet ovat immanenssin tasolle kuuluvia uutta luovia tapahtumia. Ne synnyttävät uutta maailmaan. Käsitteet eivät ole valmiita, muuttumattomia, transsendentin alueelle kuuluvia. Ne eivät siten selitä mitään niiden ulkopuoliseksi ymmärrettyä todellisuutta. Käsitteet päinvastoin kaipaavat Deleuzen ja Guattarin (mt., 17, 21) mukaan selitystä.

Deleuze ja Guattari korostavat, että filosofialla, tieteellä ja taiteella on jokaisella omat menetelmänsä ja alueensa, eikä niitä voi palauttaa toinen toisiinsa siitä huolimatta, että ne voivatkin liukua toistensa sisään. Filosofiset käsitteet, jotka suuntaavat ajattelua, on erotettava empiirisistä käsitteistä, esimerkiksi kuulumisen käsitteestä. Deleuze ja Guattari puhuvat filosofisista käsitteistä, joilla ei ole vastinetta arkitodellisuudessa. Tästä huolimatta käsitteiden hahmottaminen immanenssin alueelle kuuluvina, uutta synnyttävinä ja aikaansaavina, on hedelmällinen näkökulma myös taiteen tekemisen kautta tapahtuvaan käsitteen tutkimiseen. Siinä kuulumisen käsitteeseen suhtaudutaan tyhjänä, vailla sisältöä olevana ja samalla myös potentiaalisesti uuttu luovana. Monimediassa

kirjoitustyöpajassa kuulumisen käsitettä ei etukäteen kuvattu tai määritelty tutkijoiden ja ryhmän vetäjien toimesta. Sen sijaan tutkimuksessa oli kiinnostuneita siitä, millaisia sisältöjä käsitteelle tuotetaan toimintaperusteisesti taiteen keinoin.

Käsitteen tutkiminen taideperustaisessa työpajassa tarkoitti ajatusprosessien syntyä liikkeelle. Yhteisessä ja yksilöllisessä ajatustyössä eri tekniikoiden avulla virittäydettiin kuulumista hahmotteleviin luoviin prosesseihin. Työpajan tiedonmuodostuksessa kuulumisen käsite sai sisältöä muodostuvien yhteyksien, erojen tai risteämisen kautta, ja näin kuulumisen käsite asetti työpajassa itse itsensä ja kohteensa.

Kuulumisen sommitelmia

Koska huomioni kohdistuu käytäntölähtöisesti taiteen tekemisen kautta tuotettuun tietoon, hahmotan työpajan tiedonmuodostuksen tapahtumana. Pohdin yhden esimerkin kautta, kuinka taideperustaisessa työpajassa kuulumista koskevaa tietoa syntyi. Kuvaan työpajatilanteen toisiinsa vaikuttavista heterogeenisistä elementeistä koostuvaksi kokonaisuudeksi, jonka osia ovat diskursiiviset ja materiaaliset elementit: työstämisemme kohteena ollut abstrakti kuulumisen käsite, luovia prosesseja aktivoi-

vat kirjoitustehtävät, oleilumme taidegallerian työpajatilassa, työpajassa syntyvät materiaaliset teokset, nauhurien ja muiden vaikuttavien tutkimusesineiden läsnäolo, tutkimushankkeen toimijoiden kehot, kehojemme ja ympäristön tuottamat äänet ja niiden materia sekä kaikkien näiden välillä syntyvät affektiiviset yhteydet (ks. Fox & Alldred 2015). Käsitän työpajan vaikuttavien suhteiden, *affektoimisen* ja *affektoitumisen*, tapahtumaksi. Kiinnitän huomiota siihen, miten materiaaliset prosessit synnyttävät yhteen tullessaan jotain uutta, tuottuvat ja muuttuvat kytkentöinä toistensa vaikutuksessa, ja kuinka uusia kapasiteetteja syntyy. (Ks. myös Fox 2015, 528; Deleuze 1988, 124–126.)

Sommitelman (agencement) käsitteen kautta voidaan kuvata tapaa, jolla tiedonmuodostus tapahtuu työpajatilanteessa juuri näiden elementtien muodostamassa kokonaisuudessa, yhteyksien muodostumisena asioiden, kehojen ja materiaalisuuksien välille (DeLanda 2006). Deleuze ja Guattari (1988, 4) puhuvat sommitelmasta koneena, joka liittyy affektiivisesti elementtejä toisiinsa tehdäkseen ja tuottaakseen jotain. Käsitteet ovat koneen rakennepiirustuksia muistuttavia osia (Deleuze & Guattari 1993, 45).

Sommitelma on suhteiden välistä ennakoimatonta vaikuttavuutta, jota syntyy tapahtumien yhteydessä. Som-

mitelma muuttuu ja asentuu koko ajan uudelleen. Siinä ei ole subjektin ja objektin välistä dikotomiaa (Deleuze & Guattari 1993, 27). Ihmiskeskeisen intentionaalisuuden korvaa affekti, kyky vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi (Deleuze 1988, 101). Affektien ketjussa syntyy muutoksia; fyysisiä, psykologisia tai emotionaalisia vaikutuksia (ks. Fox 2015, 526; Fox & Alldred 2015).

Tämänkaltainen taideperustaisen tutkimuksen hahmotus nojaa Deleuzen taidekäsitteeseen. Jan Jagodzinski ja Jason Wallin (2013) kuvaavat Deleuzen taidekäsitteeseen nojaavaa taideperustaista tutkimusta identiteettipoliittisesta ja omaelämäkerrallisesta tulkintakehyksestä irtautuvaksi. Deleuzen ja Guattarin taidekäsitteessä taide ei ole ensisijaisesti tulkittavissa yksittäisen tekijän kokemukseen liittyvänä tietoisena luovana toimintana (Jagodzinski & Wallin 2013, 167), vaan taideteos on materiaalin affekti, aistimussommitelma (Deleuze & Guattari 1993, 173). Taiteessa kyse on olemassaolon materian tuottamisesta ajattelussa (mt., 58). Taideperustainen tutkimus ei tällöin ole taiteen representationaalisesta logiikasta, vaan sen tutkimista, mitä taide saa aikaan (Jagodzinski & Wallin 2013, 170).

Taideperustaisen tutkimuksen aineisto

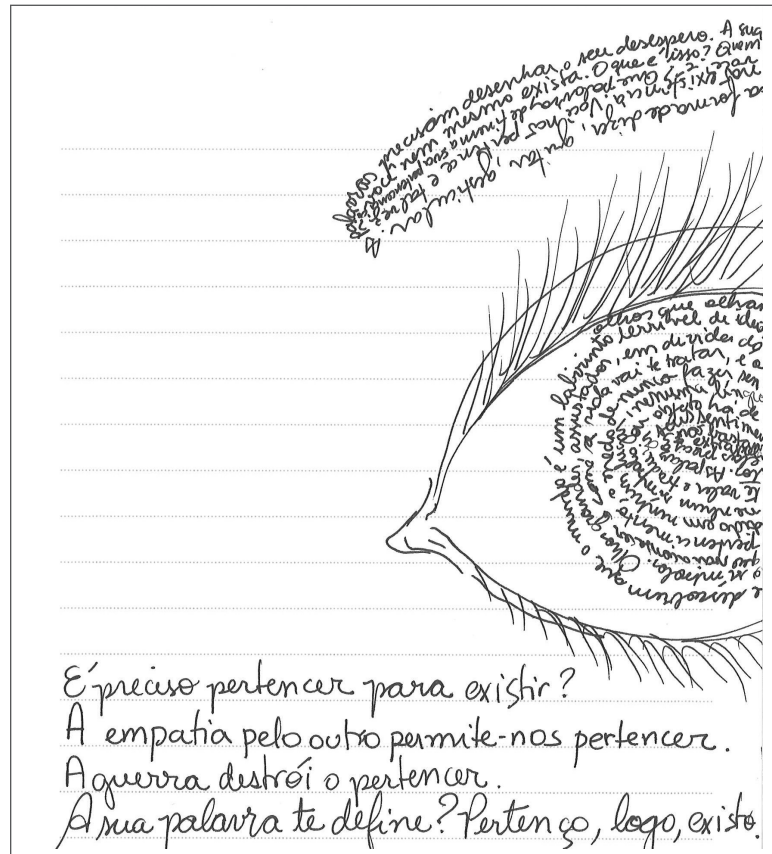
Uusmaterialistista taideperustaista tutkimusta tekevä David Rousell (2018, 204) on pohtinut, mitä on taideperustaisen tutkimuksen aineisto. Hän korostaa, ettei työpajatoimintaa tule nähdä tutkimuksen aineistosta erillisenä tapahtumana, kuten monissa taideperustaisissa ja -lähtöisissä tutkimuksissa tehdään. Tällä huomautuksella on erityistä merkitystä siinä vaiheessa, kun tutkija pohdii, mikä taideperustaisessa tutkimuksessa nostetaan tarkasteltavaksi, kun aineistoa ovat valmiit teokset, työpajan aikana tuotetut muut taiteelliset tuotokset, työpajakeskustelujen tallenteet ja yksilöhaastattelut.

Työpajatoimintaa tarkastellessani otan lähtökohdakseni *prosessuaalisuuden* Erin Manningia ja Brian Massumia (2014) seuraten. Manning (2016, 13–14) ja esimerkiksi Katve-Kaisa Kontturi (2018, 11) ovat huomauttaneet, että taiteentutkimuksessa lähdetään useimmiten liikkeelle valmiista teoksista prosessuaalisuus sivuuttaen. Valitsen aineistosta esiin työpajan tapahtumaluonneta havainnollistavan esimerkin. Käsittelem sen kautta tapaa, jolla tiedonmuodostus tapahtuu työpajatilanteessa yhteyksien ja erojen muodostumisena asioiden, kehojen ja materiaalisuuksien välille.

Työpajassa tuotettiin teoksia, joissa summautui monia työpajassa käytyjä keskusteluja ja tapahtumia. Esimerkiksi työpajassa toteutettu videoruno kommentoi omaa tulemistaan teokseksi työpajan kollaboratiivisen toiminnan tuloksena (ks. Hiltunen ym. 2020). Työpajassa jokainen osallistuja työskenteli kuitenkin omien teostensa parissa myös

yksin, ja näin ollen työpajan tiedonmuodostuksen tarkastelussa on mahdollista tarkentaa myös yksittäisten osallistujien toimintaan.

Tässä tekstissä keskityn yhteen osallistujaan, Lilianeen.³ Hän on naivismiin erikoistunut monialainen kuvataiteilija. Työpajan aikana Liliane kirjoitti runoja ja pidempiä tekstejä sekä kehitti

Kuva 1. Lilianen työpajatyöskentelyssä syntynyt visuaalinen runo.

kuvallisuutta ja sanallisuutta yhdistelevää ilmaisutapaa. Tutkimushankkeen taiteellisia teoksia esittelevään näyttelyyn hän toi maalauksen, veistoksen sekä ääntä ja kuvaa yhdistelevän teoksen. Ensin mainittu tiivistää työpajan toiminnan yhteen kuvaan. Liliane toteutti sen pyytämällä työpajaan osallistuneita lähettämään hänelle työpajassa syntyneitä ajatuksia summaavia sanoja. Moni-mediainen teos puolestaan liittyi Lilianen kotimaan tilanteeseen ja oli poliittisesti kantaaottava. Siinä pohdittiin kuulumista poliittisena osallistumisena ja ideologisena sitoutumisena.

Seuraavassa esiin nostamani esimerkki kertoo myös poliittisesta osallistumisesta taiteen tekemisen kautta, taiteesta mikropolitiikkana. Liliane hengittää ja elää arkielämäänsä taiteen kautta: hän osallistuu maailmaan muuttamalla arkisiakin havaintoja taiteeksi toimien naivismin estetiikalle ominaisesti näissä arkisissa osallistumisissa miniatyyrimäisesti, lähelle tarkentaen.

Kuulumisen rajoilla

Työpajakokouksetumisten aikana keskustelujen lomassa, Liliane teki kuvia ja sanoja yhdisteleviä visuaalisia runoja työpajan tapahtumista, keskusteluista ja niiden pohjalta heränneistä ajatuksistaan. Samalla Liliane rakensi kuvarunoihinsa

työpajatoiminnassa hahmottamaansa kuulumista, erilaisia yhteyksiä tapahtumien, esineiden, kehojen ja ajatusten välille. Liliane myös esitteli piirustuksiaan ja kuvarunojaan, jolloin niistä itsestään tuli työpajaan vaikuttavia materiaalisia kokonaisuuksia.

Toiselle kokoontumiskerralle Liliane toi mukanaan edellisellä sivulla olevan ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen tekemänsä visuaalisen runon. Työpajassa Liliane puhui runostaan liittäen sen työpajassa tapahtuneeseen. Liliane kertoi runostaan näin:

Do I belong? It it's all so new to me, and it's my perception of this workshop and, the thing is very interesting it's like I said to you there, words keep dropping in, and making sense or not. So I'm very visual and my, perhaps my way of thinking is very visual too. It's still a lot of floating words, and it takes a while to belong, and to make belonging with these words and, but it's been interesting.

Lilianen kuvailussa sanat ovat esineenkaltaisia olioita: ne leijuvat tai tippuvat. Niiden kanssa tehdään kuulumista. Sanat ovat myös jotain, joka tapahtui:

L: One thing like, I was in the group with Olli-Pekka and, and the first thing I wrote was, words that everyone was saying. – – It was the other girl, I don't remember her name, and she said "oh it

looks like a poem" and, and, and I don't know, I don't know if I read anything, and, like I saw, what is what was her name, A...

N: Amelie.

L: Yeah the Syrian girl.

L: She had these beautiful big eyes, and, and because she's from Syria and I'm very politically inclined to, to defend minorities, I was like, her eyes were mixing with the words it's kind of and then I wrote something about her eyes.

Tyttö, josta Liliane kertoo, on ensimmäisessä tapaamisessamme mukana ollut, Alepposta paennut ja juuri kaupunkiin tullut, Amelie. Hän oli epäillyt mahdollisuuksiaan osallistua työpajaan, siitä huolimatta, että se kiinnosti häntä. Amelie kertoi että kirjoittaminen on hänelle kaikki kaikessa, mutta Aleppon tapahtumissa hän oli menettänyt kaikki kirjansa ja omat kirjoituksensa – ja samalla suhteensa kirjoittamiseen. Hän oli nyt myös vieraassa kieliympäristössä ja oman kirjoituskielensä ulkopuolella. Amelie epäili, voiko hänen kirjoittamisestaan tulla mitään taideperustaisen tutkimushankkeemme työpajassa – myös siksi, että siihen mukaan tulleiden osallistujien puhumien kielten vuoksi ryhmästä oli tullut pääasiassa englannin ja suomen kielillä toimiva.

Emme tavanneet häntä enää uudel-

leen – ehkä hän ei edes jäänyt pitemmäksi aikaa kaupunkiin. Amelie oli silti edelleen mukanaamme spektraalisena läsnäolona. Keskusteluissamme usein palasimme häneen, hänen aavemaiseen kuulumiseensa ryhmään, poissaolona ja kuulumattomuutena – ja myös menetyksenä, mahdollisuutena kirjoittaa, osallistua, kuulua, sanojen kautta.

Liliane käänsi visuaalisen runonsa portugalinkielisen tekstin englanniksi näin:

Eyes that look and discover a maze, a terrible labyrinth of ideas and symbols. Big, scared eyes, doubtful about belonging, about fear itself, about never making any sense, anywhere, in any language, no value, translating words. They need, but they are not enough, they express ideas. Words need to draw their despair. It's way to say, shout, scream, gesticulate. Maybe you don't even exist, maybe you just don't belong, maybe no words can define your belonging. Maybe you don't even exist. Who are you? What are the words that define you?

Lilianen lukiessa työpajassa ääneen visuaalisen runonsa sanoja olimme ryhtymässä työskentelemään sanojen kanssa – kirjoittamisen, ääneen lukemisen ja toisten tekemien tekstien kuuntelemisen kanssa. Aikomuksemme tutkia sanojen kautta kuulumista kyseenalaistuu. Lilia-

ne piirtää visuaaliseen runoonsa ensimmäisen käsityksensä sanoista ja kuulumisesta, samalla kielen ja kommunikation rajoista. Sanat ovat käyttökeltomia kahdessa mielessä: niiden kautta ei ehkä voi kuulua. Sanat ovat myös kyvyttömiä esittämään sitä, mitä kuulumisesta on alkanut hahmottua: siitä on alkanut hahmottua sanojen tapa toimia rajoina ihmisten välillä. Visuaalinen runo käsittelee myös kieltä, joka on jäänyt Aleppoon, kirjoja, ja Amelien omia kirjoituksia, jotka siellä on tuhottu. Se käsittelee ylipyyhittyä kieltä, menettämisen kokemusta, joka on niin kielensisäistä, ettei se kielenny muutoin kuin kysymyksenä kielen kyvyttömyydestä. Kuvaruno esittää myös Lilianen itse itselleen ja samalla työpajaryhmällemme esittämän kysymyksen: Onko niin, etteivät sanat tavoita kuulumisen olemusta, ja onko niin, etteivät mitkään sanat kykene määrittelemään sitä, mitä kukin on? Vaikka näin olisi, tarvitsemme kuitenkin kieltä kommunikoidaksemme.

Amelien ja Lilianen kohtaamisessa jotain aktivoituu. Sen, mitä oli tapahtunut kehojen välillä, Liliane piirtää sanojen rajoja tutkivaan kuvarunoonsa. Kohtaaminen oli sysännyt liikkeelle jotain. Jotain oli siirtynyt, jotain tapahtunut kehojen välillä. Amelien suuret, kauniit silmät katselivat edelleen Lilianea, joka taiteilijan kykyään hyödyntäen muunsi

affektit ja perseptit viivojen materiaaksi, kirjoitti ja piirsi kuulumisen mahdottomuudesta, sanojen toimimattomuudesta sekä siitä, mitä lukemisen, kirjoittamisen ja oman kielensä käyttämisen menettämistä surevan Amelien silmät sanoivat.

Affektiivisen ja materiaalisen kohtaamisen tason on toisinaan käsitetty edeltävän tai karttavan kielellistä merkityksenmuodostusta (Massumi 2002, 27–28). Lilianen visuaalisen runon kuulumista koskevan tiedon muodostumisessa kyse ei ehkä ole pelkästään sanojen kyvyttömyydestä toimia kuulumisen tutkimisen taiteellisen ilmaisuvälineenä. Manningin ja Massumin (2014) ajatuksia mukaillen kyse on myös liikkeestä, joka suuntautuu kehoista sanoihin ja edelleen kuvaan, ja samalla eri rekistereiden välisten erojen hahmottumisesta. Kyse on kuulumista ja kommunikaatiota estävien rajojen syntyisestä ja kommunikaatiota mahdollistavien rajojen ylittymisestä – rajojen, jotka toimivat paitsi kehojen välillä myös ilmaisen rekistereiden välillä.

Joka tapauksessa Amelien ja Lilianen kohtaamisessa kuulumisen, kuulumattomuuden, sanojen ja tapahtumisen kokonaisuus jäsenyi Lilianelle. Paljastuneen hahmottaminen on taiteilijan kykyä puhua maailmasta ja osallistua siihen. Liliane, naivistinen kuvataiteilija, nosti edellä siteeraamassani työpajakeskustelussa

esille sen, kuinka tärkeää visuaalisuus on hänelle itselleen. Onko visuaalisessa runossa Amelien silmä – vaiko sittenkin Lilianen silmä?

Lilianen ja Amelien kohtaamisessa jotakin siirtyi yhdestä toiseen, kuten Deleuze ja Guattari toteavat affektin aktiivisuudesta. Yllä kuvatussa työpa-jatilanteessa muodostuneessa sommitelmassa ei synny vain teos, Lilianen tekemä visuaalinen runo, vaan myös tekijä, joka katsoo maailmaa ja piirtää silmän (ks. Deleuze & Guattari 1993, 174). Deleuzen ja Guattarin taidetta koskevassa ajattelussa maailmaa, representaatiota (teosta) ja tekijää ei eroteta toisistaan toisiinsa nähden erillisiksi (St. Pierre 2013, 648). Liliane, joka puhuu siitä, kuinka tärkeää visuaalisuus on hänelle, syntyy itsekin visuaalisena taiteilijana Amelien silmän katsoessa häntä paperilta.⁴

Kuulumista hahmottavat Lilianen runot tuovat esiin sen, kuinka taideperustainen työpaaja toimi. Se perustui kehojen kykyyn tulla vaikutetuksi ja vaikuttaa sekä materiaalisten teosten kykyyn toimia esteettisiä kohtaamisia mahdollistavina. Kirjoitustyöpajassa kyse oli vaikutusten ketjussa syntyneestä äänen, kuvien, eleiden, kosketusten, ajatusten ja yhteyksien kietoumasta, joka tuotti uusia kuulumisen hahmotuksia. Käsitteen taiteellinen työstäminen tapahtui tässä käsitellyn esimerkin ta-

pauksessa kohtaamisessa, erityisissä hetkissä ja tilanteissa yhteyden syntyminen tai kadottamisen ja erojen hahmotumisen kautta. Kohtaaminen ei tapahdu ihmistenvälisenä vuorovaikutuksena vaan materiaalisuuksien (kehot, paperit, muste ja sen muodostamat viivat) välillä.

Oliko Lilianen ja Amelien kohtaamisen hetki kolonisoiva? Ottiko Liliane haltuunsa jotakin, joka ei kuulunut hänelle itselleen – valtasi Amelien silmän ja siirsi sen itselleen, omaan teokseensa? Lilianen kuvaruno ei ole oikeastaan teos, vaan se on Lilianen mikropoliittinen teko. Hän teki kuvarunon ruutuvihkoon vailla mitään varsinaista aietta hankkia piirrokselleen suurta näkyvyyttä. Väehäeleisyys tuskin on haltuunottavaa.

Kolonisaatiosta puhuvat Deleuze ja Guattari mainitsevat kolonisoivan teon vastakohtaksi *nomadismin*: suhteen maahan ei-haltuunottavana liikkeelläolona. Työpajaan osallistuneita liitti toisiinsa liikkuva elämäntapa, asuinmaan vaihtaminen tai siteiden katkeaminen. Kenties juuri nomadisuus heissä oli saanut heidät kiinnostumaan kuulumista ja kuulumattomuutta käsittelevästä työpa-jasta. Kenties nomadisuus synnytti mahdollisuuden tunnistaa kuulumista ja kuulumattomuutta pienissä kohtaamisissa ja keskusteluissa. Kenties osallistujat tunnistivat kohtaamisen hetkessä nomadisuuden toinen toisistaan ja hahmot-

tivat sen olevan jotain, joka liittyi kuulumiseen ja kuulumattomuuteen ja niiden muodostumisen syihin.

Amelie on Lilianen diskurssin kohde, mutta samalla juuri Amelie oli se henkilö, joka havaitsi Lilianen piirtävän kuvia ja sanoja paperille ensimmäisessä ja viimeiseksi jääneessä kahden työpajaosallistujan välisessä kohtaamisessa. Amelie oli todennut Lilianelle, että se, mitä Liliane oli hahmotellut paperille, näytti hänen mielestään runolta. Sanoessaan näin Amelie lahjoitti jotain Lilianelle: havaintonsa viivojen tavasta muodostaa sitä, mitä Liliane ei aluksi tuntenut hallitsevansa riittävästi osallistuakseen sanoja käyttävään työpaajaan. Amelien ja Lilianen välinen kohtaaminen oli taiteen kautta syntyvä, materiaallinen, esteettinen ja transformoiva kohtaaminen. Amelie ja Liliane sysäsivät yhdessä liikkeelle jotain, joka päätyi tähän käsillä olevaan tekstiin. Myös minä olen osa samaa diskurssia: samalla tavalla diskurssin haltuunottama kuin Amelie ja Liliane. Kolonialisoinko minä heidät? Kolonialisivatko Amelie ja Liliane minut? Vai, kuten itse olen taipuvainen ajattelemaan, tuottiko paperille piirretty heille ja minulle *kapasiteetin* ajatella kuulumista?

Millaisia kapasiteetteja syntyy esteettisten kohtaamisten kautta? Millaista on taideperustaisen toiminnan konteks-

tissa hahmottuva taiteen vaikuttavuus ja poliittisuus? Liliane osallistuu toimimalla maailmassa taiteilijana, tekemällä havaintoja ja muuttamalla ne miniatyyrimuotoisiksi osallistumisiksi. Pienet kuvarunot olivat ehkä Lilianelle liian pieniä siihen, että hän olisi harkinnut niiden tuomista julki tutkimushankkeen taidenäyttelyn teoksina. Taidenäyttelyyn on tapana tuoda taiteeksi tunnistettavia, myytäviä teoksia. Minulle visuaaliset runot ovat kuitenkin kokoaan suurempia tekoja. Manning (2016) on todennut, että suurieleisen toiminnan alueet käsitetään usein poliittisen muutoksen kentiksi, vaikka vähäeleisetkin teot ovat yhtä lailla vaikuttavia. Pohdin lopuksi, millaista vaikuttavuutta tässä käsitellyn hankkeen taiteellisissa työpajoissa tuotetuista teoksista koostettu näyttely voi tuottaa.

Näyttely: taiteen mikropolitiikkaa

Olemmeko kaikki loppujen lopuksi vieraalla maaperällä? Tottuneempia asioihin enemmän kuin toiset? Se, jos koen, että olinpaikallani on aina tarkoitus/merkitys, voi auttaa kotiutumaan/näkemään mahdollisuuksia ympärillään.

Ulkopuolisuuden kokemukset voivat synnyttää hyvää, esim. suurempaa ymmärrystä/empatiaa/viisautta. Näistä toivon näköaloja voisi avata. Kärsimyksestä syntyvä hyvä? Apu muille?

Jakamisen, osallisuuden lämpimiä läikähdyksiä. Toisaalta sen ympärille helposti nousee kuin pakkasharsona rajat. Onko joku ulkopuolella?

etsimistä

turvallisuutta

rakkautta

kotia

Keskeneräisyyttä, muutosta, etsimistä, sidosten, verkkojen ja yhteyksien punomista. Kodin tunteen tavoittelua, illusion rakentamista rutiinien ja tottumusten avulla, pieniä taukoja levotomuudessa, liikkeessä ja epävarmuudessa, yhteisöä.

Kuuluminen on yksi olemassaolon perusta. Tunne kuulumisesta on ihmisyyden ydintä, mutta samalla kuuluminen on jatkuvaa muutosta, koska ihmisen muuttuu, ympäristö muuttuu.

Pohdin omaa kuulumistani ja kuulumattomuuttani, perheeni kuulumista. Koen vahvasti, että kuulumisen tunne on läsnä ihan jokapäiväisessä elämässä, arkisissa tilanteissakin, se ei liity aina fyysiseen tai maantieteelliseen etäisyyteen.

Pohdin mukaan ottamista, paikkoihin kuulumista, – ääreen ”eristymistä” erilaisissa tiloissa ja myös kodeissa.

Isoin ääni, ei ole aina viisain ääni, mutta liian hiljainen ei saa ääntään kuuluviin.

Kuuluminen vaatii ihmiseltä aktiivisuutta, etsintää, mutta myös tuttuja ja turvallisia asioita.

Where to go or what to chase; can we hold it, can we grasp it; what next?

I came in thinking that belonging could only be considered as societal thing (nationalities etc). But came out with the thought of personal belonging as something also really important

It's dynamic in the sense that it can be somehow gained and lost by my own view and those of others. It's a basic need and a privilege at once.

It's very complex – it challenges or provokes + makes me question where I belong. But it also helps me see what I do.

Suomalaisen kulttuurin päivänä odotukseni olivat korkealla. Meillä kaikilla on niin paljon rajoja ylittävänä.

Näyttely oli vaikuttava ja sai minut pohtimaan sekä omaa elämääni että muiden kokemuksia. Toiseen kulttuuriin kuuluminen. Kuuluvaksi itsensä tunteminen, vaatii paljon. On niin paljon rajoja, joita pitää ylittää ja rikkoo. Ulkopuolelle jääminen voi joskus olla helpompaa, kuin kuulumisen tavoittelu.

Tässä artikkelissa kuvatun tutkimushankkeen työpajojen teoksista koostettiin yleisölle avoin taidenäyttely, joka keräsi runsaasti vierailijoita. Edellä esitetyt otteet ovat osa näyttelypalautetta, jota keräsimme näyttelyssä vierailoilta. Kävijät kertoivat palautteessa näyttelyn herättämistä ajatuksista ja tunteista. Näyttelypalautteista käy ilmi, millaisia affektiivisia reaktioita ja kuulumisen hahmotuksia teokset synnyttivät näyttelyssä.

telyvieraisa. Vaikutusten ketjussa taideokset jäävät synnyttyään vaikuttamaan maailmaan ja sen hahmotuksiin. Tämä luoviin käytäntöihin sisältyvä uuden syntymisen vaikuttavuus on osa taideperustaiseen tutkimukseen sisältyvää taiteen, tutkimuksen ja toiminnan rinnakkaisuutta ja taiteeseen liittyvää maailman muuttamisen potentiaalisuutta. Taide saa ajattelemaan ympäröivää todellisuutta potentiaalisesti uudesta, itselle vieraasta näkökulmasta.

Näyttelyssä esillä olleet kirjoitustyöpajan teokset tarjosivat hahmotuksen kuulumisesta juurtumista kaihtavana, kieltenvälisyyteen asettuvana, kosmopoliittisena. Kuuluminen on luovuuden kautta syntyvää, taiteeseen sisältyvää jakamisen ja yhteyksien luomisen kautta mahdollistuvaa toimintaa. Kuuluminen hahmottui myös itsensä paljastamisena, pahassa kiinnipitävänä, ulkopuolisuuden positiivisia puolia esille nostavana tai kuulumattomuuteen sisältyvänä vapautena. Se on sitoutumista poliittisiin arvoihin, vaikeutta murtautua yksinäisyydestä ja olla osa maailmaa, sen tapahtumia. Toisaalta, kun kasvin lailla kiinnittyy jonnekin ja kääntyy jotakin kohti, toinen puoli itsestä voi jäädä kehittymättä. Kuulumista voidaan tarjota valmiina ratkaisuna, mutta viime kädessä jokainen etsii itse sisältään omat kuulumisen tapansa.

Teokset ehdottavat näitä ja monia muita tapoja kuulumisen käsittämiseksi. Ne tuovat jotain uutta maailmaan. Teokset myös synnyttävät kokijoissa uusia kuulumisen jäsenyksiä aktivoidessaan kävijät pohtimaan kuulumista ja antamaan sille uusia merkityksiä. ”Minulle kotiseudulle kuuluminen on itsestäänselvyys”, kirjoittaa yksi näyttelyvieras ja jatkaa: ”Kaikille se ei ole.”

Näyttely voidaan hahmottaa tutkimushankkeen tuottamaksi mikropoliittiseksi kuulumisen eleeksi. Eleenä se tähtää kuulumisen moninaisuuden näyttämiseen julistamatta minkään yksittäisen ryhmän tai yksilön kuulumisen hahmotusta tai tapaa tärkeämmäksi kuin toisen. Näyttely myös muuttaa jotain tuodessaan esille näkökulman sellaisilta ihmisiltä, jotka eivät aina ole esillä. Ihmisten, jotka ovat vasta kiinnittymässä siihen kaupunkiin, jossa näyttely oli esillä. Ihmisten, jotka syystä tai toisesta ovat elämänsä aikana pohtineet kuulumista ja kuulumattomuutta ehkä enemmän tai toisesta näkökulmasta kuin ne, joille kuuluminen ei ole koskaan ollut erityistä ajatustyötä vaativa teema. Kuulumisen taideperustaisessa tutkimuksessa kuuluminen on taiteen kautta mahdolliseksi tulevaa uusien olemassaolon tason avautumista. Tämä vaikuttavuus jatkuu taiteen ja sen kokijoiden välisiin uusiin kohtaamisiin.

Lopuksi: kokeilemisen potentiaalisuudesta

Tässä tekstissä jäsenin taideperustaisen työpajan tiedonmuodostusta – tapahtumista, toiminnoista ja materiaalisista prosesseista syntyvänä tiedonmuodotuksena. Taideperustaisessa tutkimuksessa taideteokset käsitetään usein tutkimuksen keskipisteeksi ja sellaisina tekijän tietoisten kokemusten materialisoina, jolloin huomio on helposti kulttuurisessa symbolisesti välittyneessä tiedossa (Jagodzinski 2017; Rousell 2019). Keskityin työpajaan tapahtumana sekä kuulumisen ja kuulumattomuuden hahmottumiseen prosessina, materiaalisuuksien affektiivuutena kohtaamisissa ja yhteisessä ajatustyössä. Uusmaterialistinen kollaboratiivinen taideperustainen tutkimus ei aina ole kovin vaivattomasti sovitettavissa sellaiseen humanistisen tutkimuksen epistemologiaan, jossa nojaututaan käsitykseen erillisestä maailmaa tarkkailevasta mutta materiaalisesti siitä irralliseksi käsitetyistä yksilöstä. Lähestyin taiteen tekemistä monien eri toimijuuksien, prosessien ja materiaalien vuorovaikutusten kokonaisuutena.

Manning ja Massumi (2014, 83–134) kuvaavat ajattelun ja toiminnan liittymistä taiteen tekemistä ja tutkimusta yhdistävissä hankkeissa. Niissä keskeisessä asemassa ovat tapahtumi-

nen, prosessuaalisuus, liike, vapaamuotoisesti syntyvän vuorovaikutuksen herätteleminen, uutta synnyttävien ennakoinnattomien kohtaamisten suunnittelu, epäonnistumisen salliminen, kollektiivisen luomisen mahdollistaminen sekä heittäytyminen kaaokseen. Laadullinen tutkimus esitetään usein tutkijan hallitsemaksi prosessiksi, joka on mahdollista suunnitella tarkasti etukäteen ja toteuttaa suunnitelman mukaisesti. Taideperustaiseen tutkimukseen sisältyy kuitenkin kokeilemisen ja uudensyntymisen potentiaalisuus. Työpajoja järjestäessämme emme tienneet, keitä niihin tulee osallistumaan, emmekä tarkoituksella suunnitelleet etukäteen työpajan vetäjien kanssa työpajojen sisältöä kovin tarkasti, tai jos suunnittelimme, suunnitelmat eivät useinkaan toteutuneet. Annoimme näin kaaokselle tilaa, ja samalla kaaos otti oman tilansa. Kaaosta olivat ne sattumanvaraiset kohtaamiset, joita emme voineet mitenkään ennakoita ja joita ei voi kirjoittaa etukäteen tutkimussuunnitelmaan.

Tekstini käsitteli esteettisissä kohtaamisissa syntyvää taiteen mikropoliittikkaa. Hahmotin kuulumista koskevan tiedonmuodostuksen tapahtumana ja kohdistin huomioni poliittisen subjektivikaation hetkeen, jossa Amelien silmästä tulee Lilianen silmä, tai minun silmäni. Amelien silmä on tapahtuma,

hetki, jossa jotain tärkeältä vaikuttavaa näyttäytyy ja joka sysää liikkeelle uuden syntymisen mahdollisuuden.

VIITTEET

1. Tämä on keskeinen postkvalitatiivisuutta määrittävä lähtökohta. Postkvalitatiivinen kritiikki, joka on suunnannut käsillä olevan tekstin syntyä, ottaa etäisyyttä niihin laadullista tutkimusta ohjaaviin modernistisesta humanismista periytyviin oletuksiin, jotka ovat tuottaneet valmiita tutkimuksen tekemisen malleja. (Ks. St. Pierre 2013, 653–654; Lather & St. Pierre 2013; St. Pierre, Jackson & Mazzei 2016, 99; myös Denzin 2013; Ellingson & Sotirin 2019; MacLure 2013.) Yhtenä reaktiona postkvalitatiiviseen kritiikkiin useat tutkijat ovat kääntyneet taideperustaisen tutkimuksen puoleen (Rousell 2019). Taideperustainen tutkimus on näyttänyt tarjoavan toisen tekemisen mallin, jota seuraamalla humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen käytäntöjä voidaan uudistaa. Taideperustaista tutkimusta on kuitenkin hyvin monenlaista, eikä taideperustaisuus itsessään tarkoita postkvalitatiivisen kritiikin kohteena olevista humanistisista lähtökohtaolletuksista irtautumista. Postkvalitatiivisuus nojaa muun muassa uusmaterialismiin, kun taas taideperustaisessa tutkimuksessa taide toisinaan käsitellään ensisijassa ihmisyksilöiden tietoiseksi ja intentionaaliseksi luovaksi toiminnaksi, jossa taideteokset ilmaisevat tekijänsä kokemukset passiiviseksi nähtyyn materiaan kiinnitettynä.
2. Lisää tutkimushankkeen kokonaisuudesta, päämääristä ja syntyneistä näkökulmista: Hiltunen ym. 2020.
3. Kiitän lämpimästi Lilianea, joka käänsi työpajassa tekemänsä kuvarunojen sanat ja näin näki vaivaa vielä työpajan päättymisenkin jälkeen. Kiitän kaikkia muitakin minuun pysyvän vaikutuksen tehneitä osallistujia, intellektuaalisesta panoksesta Olli-Pekka Tenilää, monikielisen kirjallisuuden asiantuntijaa Katri Talaskiveä ja tutkimusryhmän muita jäseniä, erityisesti hankkeen johtajaa Sari Pöyhöstä. Risto Niemi-Pynttärille lämpimät kiitokset käsikirjoitukseni kommentoinnista.
4. Tässä materialisuuksien kietoutumisessa objekti ei ole Amelie henkilönä, vaan esteettinen kohtaaminen tapahtuu paperimateriaalin ja siihen piirrettyjen jälkien kanssa, Lilianen kuvarunon kanssa. Tätä voi kuvata

myös Karen Baradin (2007) ajattelun avulla. Hän puhuu *yhteisluotoutumisesta* eli kahden olion mahdollisuudesta artikuloita toinen toisensa toistensa vaikutuksesta; subjektin ja objektin välisen dikotomian katoamisesta sekä kohtaamisesta, jossa kyse ei ole kahden ennen kohtaamista olemassa olleen entiteetin vuorovaikutuksesta vaan *intra-aktiosta*, yhteisluotoutumisesta. Se synnyttää uutta maailmaan. Barad arvelee oman kirjansa esipuheessa, ettei hän ole vain kirjasta erillisenä subjektina kirjoittanut kirjaa, vaan kirja on samalla kirjoittanut häntä. Yhteisluotoutumisessa myös hän on muuttunut.

LÄHTEET

- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.
- Bradley, Jessica, Moore, Emilee, Simpson, James & Atkinson, Louise (2018) Translanguaging space and creative activity: Theorising collaborative arts-based learning. *Language and Intercultural Communication* 18(1), 54–73.
- DeLanda, Manuel (2013) *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. London: Routledge.
- Deleuze, Gilles (1988) *Spinoza: Practical Philosophy*. San Francisco: City Lights.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1988) *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. London: Athlone.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1993) *Mitä filosofia on?* Suom. Leevi Lehto. Helsinki: Gaudeamus.
- Denzin, Norman K. (2013) The death of data. *Cultural Studies & Critical Methodologies* 13(4), 353–356.
- Ellingson, Laura L. & Sotirin, Patty (2019) Data engagement: A critical materialist framework for making data in qualitative research. *Qualitative Inquiry* (May 2019), 1–10.
- Fox, Nick (2015) Creativity, anti-humanism and the 'New Sociology of Art'. *Journal of Sociology* 51(3), 522–536.
- Fox, Nick J. & Alldred, Pam (2015) New materialist social inquiry: Designs, methods, and the research-assemblage. *International Journal of Social Research Methodology* 18(4), 399–414.
- Hickey-Moody, Anna Catharine (2018) Materialising the social: Art Practice as a transversal

methodology. *RUUKKU – Studies in Artistic Research* 9 (2018). <https://doi.org/10.22501/ruu.371583>

Hiltunen, Kaisa, Säaskilahti, Nina, Vallius, Antti, Pöyhönen, Sari, Jäntti, Saara & Saresma, Tuija (2020) Anchoring belonging through material practices in participatory arts-based research. *Forum Qualitative Sozialforschung* 21(2), 25. <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-21.2.3403>

Houle, Karen (2014/2005) Micropolitics. Teoksessa Charles J. Stivale (toim.) *Gilles Deleuze. Key Concepts*. New York: Routledge, 103–115.

Kontturi, Katve-Kaisa (2018) *Art, Materiality, Collaboration*. London: Open Humanities Press

jagodzinski, jan (2017) A critical introduction to what is art education? Teoksessa jan jagodzinski (toim.) *What Is Art Education? After Deleuze and Guattari*. New York: Palgrave Macmillan, 1–61.

jagodzinski, jan & Wallin, Jason (2013) *Arts-Based Research: A Critique and a Proposal*. Rotterdam: Sense Publishers.

Lather, Patti & St. Pierre, Elizabeth A. (2013) Post-qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26(6), 629–633.

MacLure, Maggie (2013) Researching without representation? Language and materiality in post-qualitative methodology. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26(6), 658–667.

Manning, Erin & Massumi, Brian (2014) *Thought in the Act: Passages in the Ecology of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Manning, Erin (2016) *The Minor Gesture*. Durham: Duke University Press.

Massumi, Brian (2002) *Parables for the Virtual*. Durham: Duke University Press.

McCormack, Derek P. (2015) Doing atmospheric things. Teoksessa Phillip Vannini (toim.) *Non-Representational Methodologies. Re-envisioning Research*. New York: Routledge, 89–111.

Rousell, David (2018) Mapping the data event: A posthumanist approach to art | education | research in a regional university. Teoksessa Linda Knight & Alexandra Lasczik (toim.) *Arts-Research-Education: Connections and Directions. Studies in Arts-Based Educational Research*. Cham: Springer, 203–220.

Rousell, David (2019) Inhuman forms of life: On art as a problem for post-qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies in Education* (online first), 1–22.

St. Pierre, Elizabeth A. (2013) The posts continue: Becoming. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 26(6), 646–657.

St. Pierre, Elizabeth A. (2019) Post qualitative inquiry in an ontology of immanence. *Qualitative Inquiry* 25(1), 3–16

St. Pierre, Elizabeth A., Jackson, Alecia Y. & Mazzei, Lisa A. (2016) New empiricisms and new materialisms: Conditions for new inquiry. *Cultural Studies & Critical Methodologies* 16(2), 99–110.

Yuval-Davis, Nira (2011) *The Politics of Belonging. Intersectional Contestations*. Thousand Oaks: Sage.

FT Nina Säaskilahti toimii tutkijana Taide, ekologia ja ihmisen monimuotoisen luontosuhde -tutkimushankkeessa (Koneen säätiö 2020–2022) Jyväskylän yliopiston Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella nykykulttuurin oppiaineessa, jossa hän tutkii taiteen keinon luontosuhteen muokkaajana. Hän on aiemmin tarkastellut taiteen poliittisuutta ja vaikuttavuutta tutkiessaan jälleenrakennuskauden kaunokirjallisuutta ja taiteellista aktivismia reaktionä niin sanottuun pakolaiskriisiin.

Artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta Rajojen yli – Kuulumisen performansseja ja narratiiveja taiteen keinoin, hankenumero SA308521 sekä Jyväskylän yliopiston profiilintaluetta Crises Redefined, hankenumero SA311877.